

ADATTÁR

Orbán Balázs levele a „Székelyföld leírása“ ügyében

Udvarhely vármegyében mozgalom indult meg Orbán Balázs Székelyföld leírásának új kiadása érdekében. Mivel jelenleg egyik székely vármegyének sincs részletes monográfiája, ezért még mindig Orbán Balázs nagy műve az egyetlen olyan munka, melyben az érdeklődő minden székely falura és városra talál adatokat. A becses mű azonban — melynek első kötete épen ezelőtt háromnegyed százévvvel jelent meg —, nagyon megritkult, megdrágult s könyvtári példányai úgy megviselődtek, hogy az új kiadást már pusztán ez is szükségessé és kívánatosná teszi. Udvarhely vármegye a kiadás érdekében megkereste a székely tártörvényhatóságokat s a további tárgyalások során kiderült, hogy Orbán Balázs már maga előkészítette műve második kiadását. Munkájának egy teljes példánya levelei közé üres lapokat kötöttet s azokra írta be változtatásait.

Önként kínálkozik tehát, hogy az új kiadásnál ezt a példányt kell tekintetbe venni.

Így Orbán Balázs művének és emlékének megbecsülésén kívül az ő szándékát, a második, javított kiadást is meg lehetne valósítani s addig, míg a következő egy-két évtizedben a székely városok és vármegyék korszerű monográfiái elkészülhetnek, az átmeneti idők szükségét a nagyközönség számára egy függelék-jegyzetes kiadással át lehetne hidalni.

A kérdés napirenden léte alkalmat ad Orbán Balázs egy olyan levelének közzétételére, mely műve kiadásának történetére, ennek nehézségeire és az íróra egyaránt értékes adatokat nyújt.

A levelet Orbán Balázs egyik régi lelkes jóbarátjához, Halmágyi Sándorhoz írta, 1868. április 18-án, épen a kiadás nyélbeütése előtt s érdekében. Tordátfalvi Halmágyi Sándor ekkor Kolozs vármegye főjegyzője s Mikó Imre gróf lapjának, a Kolozsvári Közlönynek főmunkatársa volt. Akkor már szép írói mult állott a háta mögött. Saphira című történelmi regényét (1859), — melyet ezelőtt egy évtizeddel románra is lefordítottak —, valamint Parlagerózsák című elbeszélés-kötetét (1860) Erdélyszerte ismerték, s 1864 óta készen állott Elv és előítélet című — azóta, sajnos, elveszett — háromkötetes társadalmi regénye is.

Halmágyi Orbán Balázssal azelőtt rég jóbarátságban állott. Már 1862 nyaratól őszéig együtt barangolták be a Székelyföld egy részét, s a Székelyföld leírásának gondolata is ebből az útból csirázott ki. Halmágyi Sándor ismerte Orbán Balázs hat évi kutató és előkészítő munkásságát, melyet a Székelyföld leírására szentelt. Láta, hogy barátja miként jár-ke, kutat,

Halmágyi S. életrajzára l. Szinnyei József: *Magyar írók élete és művei* IV, 365—6. —
vö. továbbá Pálfi Márton: *Elv és előítélet*. Emlékezés Halmágyi Sándorra. Keresztény
Magvető 1934:6—11.

tanul nagy célja érdekében és száll ki újból és újból a kutatott tájakra „bámulatatos kitarással kiegészíteni nagy munkájához évről-évre felszaporított sokoldalú adatainak gazdag gyűjteményét. Ő hat éven át minden idejét s minden szellemi és anyagi segélyforrását a Székelyföld leírására szentelte“. Halmágyi legalább részben ismerte a Székelyföld leírásának kéziratát és a munka kiadási előkészületeit. Ily körülmények közt juthatott Orbán Balázs — a kiadásnak úgyszólván hajnalán — arra a gondolatra, hogy az előfizetési fölhívás ügyében régi barátjához forduljon.

A levélből az tűnik ki, hogy annak keltekor a műhöz már képdúcok is készen voltak s Orbán Balázs tán az érdeklődés szélesbítésére műve iránt, vagy a képek költségeinek némi fedezése érdekében ezek külön kiadására gondolt. De ez aztán mégis elmaradt. Nem tudott a maga megnyugvásáig megbirkózni az előfizetési fölhívás megírásával sem s ennek megfogalmazására Halmágyit kérte meg. Azt aztán nem tudjuk pontosan megállapítani, hogy Halmágyi a fölkérésnek hogyan tett eleget. Tény azonban, hogy az előfizetési fölhívást Pestről 1868. április 23-ról keltezve Mikó Imre gróf, Klapka György tábornok, Teleki Domokos gr. az író és politikus, gr. Mikes János a politikus és Deák Ferenc barátja s Thury Gergely és Pap Lajos aláírásával kiadták s az a hetenként háromszor megjelent Kolozsvári Közlöny 1868. máj. 12-i 56. száma T á r c a rovatában (227—28. l.) Kolozsvárt is napvilágot látott. Bizonyára Halmágyi, vagy Dózsa Dániel, a szerkesztő figyelméből már előbb a lap május 2-i 52. számában a különfélék hírvonatában (213. l.) azonban jelezte már a K. Közlöny a mű sajtó alá kerülését, a háromhasábos előfizetési fölhíváshoz pedig Halmágyi öthatasábos meleg ajánlást írt (227—28. l.). De a Kolozsvári Közlöny azután is állandóan ébren tartotta az érdeklődést az értékes mű iránt. Midőn az I. kötet tényleg megjelent, a lap október 3-i 117. számában (492. l.) a tárcarovatban K. A. jegy alatt két hasábon, utóbb december 5-én a 145. számban két és félhasábon (612. l.) *Curatius* álnéven nagy elismeréssel tárgyalták, s december 20-án a 153. számban újra a tárcarovatban Buzogány Áron egy tudományos folyóiratba is beillő négyhasábos komoly és értékes bírálatot írt róla (650. l.).

Orbán Balázs tehát nem hiába fordult Halmágyi Sándorhoz. Levelének egyik érdekessége az a rész, mely a különben anyagiakban elég szegény Orbán Balázs szinte szerzetesi életmódjáról ír barátjának, fővárosi tartózkodása idejéről. Szállása ingyen volt Pap Lajos barátjánál, a Váci utcában. A reggelit „mint felesleges fényűzést“ mellőzte, ebédjére egy hónapra 10 forintot adott ki s a vacsora otthon a lakásán kikerült a tarisznyából, — tehát a hazulról hozott szalonna s más hideg ételneműekből. Tudjuk, hogy utóbb, képviselő korában is ily egyszerűen élt. Évekig padlás-szobában lakott, de élelmét, útiköltségét megosztotta szegény deákokkal.

A levél teljes szövege a következő:

Pest 1868 apr 10 én.

Szeretett kedves Sándorom!

Kívánok kalácsos és piros tojásos boldog husvéthi ünnepeket; én ugyan nem mehetek oda, hogy öntöző üveggel piros tojást kapjak, hanem azért jó kívánataimnak özőnét rátok árasztom a' távolból, légy boldog

családod kedves körében; ezt kívánja néked távoli, 's az ily boldogságtól elzárt barátod.

A' mi az én ügyemet illeti még abban semmi bizonyos, semmi határozó nem történt, kilátásaim, reményeim egy része meghiusult. Kormányi támogatás, consortiumra kevés kilátás, és így nem marad más mint a képeknek előleges kiadásával egybekötött hosszadalmas mód. Már készítem is a' képek szövegét 's nem sokára még kezdem azoknak kiadását. Az előfizetési felhívással is készen kell lennem, hogy azt nem sokára szét küldjem.

Néki is ültem én annak megírásához, de az sehogy sem menyen, a' conceptust, melyet csináltam ide mellékelve küldöm néked 's szives ígéreted alapján felkérlek hogy légy oly jó és csinálj nekem egy szabatos, a' lehetőleg rövid és lelkesítő előfizetési felhívást. A mellékelt conceptusba benne vannak az irány-eszmék 's azoknak alapján te könnyen kitudod azt kerekíteni, főleg azt kellene nyomatékosan kifejezni, hogy az előfizetők mily hazafias szolgálatot tesznek midőn e' munka megjelenését támogatásuk által lehetővé teszik és aztán valami csattanós czimről is gondoskodj.

De kérlek, hogy fel küldésével ne késsél soká, mert én azt a Buda Pesti Szemlébe nem sokára meg jelenendő ismertetésnek hatása alatt szeretném szétküldeni.

Arra is kérlek, hogy légy figyelemmel a' Buda Pesti Szemle közelebből megjelenendő számára, melyben Jakab Elek ismertetése meg fog jelenni 's miként ígéréd, annak alapján a' Közlönyben is közölj egy tárczába illesztett tüzetesebb ismertetést munkámról, hogy az erdélyi 's főleg a székely közönség figyelme előre is fel legyen hiva.

Im a' kérések egész legioja, hanem már most többet nem kérek, sőt még a' revolver árát sem kérem, mert még jó darabig kijut az én pénzem, akként rendezvén bé magamat, hogy nagyon keveset költök; szállásom Pap Lajos kegyes jóságából ingyen van, ebédem egy holnapba 10 ftba kerül, regellit, mint szükségtelen fényüzést mellőzöm, a' vacsora pedig otthon a' tarisnyából kikerül; 's így a 200 ftból, mennyire pénzem a' kapandó urbéri kárpottalással felmenyen, jó darabig ki fogok jönni.

Bizony még sincsen vége kérésemnek, ugyanis kérlek hogy a' törvényszéknél nézd meg, ha Várady be adta é a' Bocz utódok elleni pert? 's ha be adta akkor hass oda, hogy az gyors ellátást nyerjen, ha még be nem adta volna szorgalmazd meg Váradit, 's örködj a felett hogy a per jól legyen indokolva, mikor pedig ellátva lesz, és miként valószínű a' királyi táblához fellebezve, akkor tudosíts engem, hogy ottan szorgalmazhasam meg.

Ezen kívül te Kertésszel ugy tudom hogy jó viszonyban vagy, nem ártana ha néhány sorba ajánlanál néki, hogy az előfizetési felhívások ki nyomtatását nálla hitelbe eszközölhessem.

Már mostan kellene a' nagy világból valami hirt is irnom; de én nem tudok semmi olyat, mi érdekelhetne téged, s külömben a' posta is indulandóba lévén, ez alkalommal adós maradok, majd máskor kipótolom.

Kérlek tehát édes Sándor hogy az előfizetési felhívás szerkezetét a' lehetőleg gyorsan küld fel, 's légy figyelemmel a' Buda Pesti Szemle legközelebbi számára.

Károlyéknak irtam; de mind eddig semmi választ nem kaptam tőlük, ha látod tiszteld nevemben, s mond meg hogy irjon; te pedig ne kövesd az ő rossz példáját, hanem irj minél hamarabb. s intézd leveledet Váczi utca 9^k szám 1-ső emeletén lévő szállásomra.

Nődnek kezeit csókolva, minden ismerőst tisztelve, maradok

szerető barátod

Orbán Balázs

Az érdekes levél, mely Halmágyi Sándor hagyatékában maradt meg s jelenleg mint letét a Magyar Unitárius Egyház levéltárában van, minden tekintetben érdekes vonásait őrzi Orbán Balázs jellemének és emlékének.

Közli: *Kelemen Lajos*